

Mitä taloustieteilijät tekevät ja mitä heidän olisi syytä tehdä?

MIKA LINDEN

Professori

Helsingin yliopisto

Foundations of Research in Economics: How Do Economists Do Economics?, Steven, G. Medema ja Warren J. Samuels (toim.), *Advances in Economic Methodology*, s. 298, Edward Elgar 1998.

Modernin taloustieteen metodologinen ja filosofinen tarkastelu on ollut varsin vilkasta toimintaa viimeisen 15 vuoden aikana. Aiheen tiimoilta on julkaistu suuri määrä teoksia ja alalta löytyy ainakin kolme aikakauslehteä (*Economics and Philosophy*, *Journal of Economic Methodology*, *Research in the History of Economic Thought and Methodology*). Tutkimussuunnasta on siis syntynyt oma *genre*, jonka piirissä toimii joukko tutkijoita, joita yhdistää sama aihepiiri ja julkaisufoorumit. Tämän tyyppisellä erikoistumisella on täysin luonnollista syynsä ja sitä esiintyy jatkuvasti (talous)tieteessä. Hintana on kuitenkin se, että eriytymisen seurauksena eri taloustieteen osa-alueet eivät enää välttämättä löydä samaa keskustelupohjaa ja kieltä.

Näin on myös käynyt taloustieteen filosofiselle ja metodologiselle kirjallisuudelle. Tavallisen taloustieteellisen peruskoulutuksen saaneen henkilön tai tutkijan on varsin vaikeata seurata metodologisen keskustelun viimeaikaisia käännteitä. Osasyynä tilanteeseen on tietenkin taloustieteilijöiden metodologisessa ja tieteen filosofisessa sivistymättömyydessä ja itseymmärryksen puutteessa – juuri seikkoja, joita metodologinen kirjallisuus pyrkii paikkaamaan. Arvioitava *Medeman ja Samuelsin* teos on yksi yritys saada taloustieteilijät keskustelemaan tietensä lähtökohdista ja puutteista. Teoksen miellyttävä puoli on siinä, että sitä eivät rasita liian syvälliset ja vaativat metodologiset tarkastelut. Lyhyiden ja selkeästi kirjoitettujen artikkelien avulla eri lähtökohdista etenevät *taloustieteilijät* arvioivat taloustieteen tilaa. Tämän tyyppisiä esityksiä on viimeaikoina myös esiintynyt muuallakin (esim. *Economic Journal*, 108 (Marraskuu), s. 1816–69, 1998, »Controversy: Formalism in Economics«).

Medeman ja Samuelsin toimittamassa teoksessa 21 taloustieteilijää tuo esille miten ta-

loustiedettä olisi syytä tehdä. Eräät kirjoittajat ovat varsin nimekkäitä (esim. James *Buchanan*, Daniel *Hamermesh*, Paul *Krugman*, Edward *Leamer*, G.S. *Maddala*, Richard *Thaler*, Hal *Varian*) ja edustavat taloustieteen eri koulukuntia (esim. Geoffrey *Hodgson*, Vernon *Smith*, Tony *Lawson*, Neil *Wallace*). Teoksen toimittajat antavat kirjan viimeisessä luvussa oivan yhteenvedon siitä mitä kirjoittajat ovat pyrkineet sanomaan.

Erkanevista näkökulmista huolimatta miltei kaikkia teoksen kirjoittajia yhdistää huoli taloustieteen heikosta metodologisesta tilasta. Andrew *Schotter* (luku 17) sanoo asian kaikkein parhaiten: *taloustieteelliset mallit ja teorat ovat loogisia mutta eivät järkeviä*. Järkevyydellä tarkoitetaan tässä yhteydessä jotakin joka on vähempää kuin mallien hankala totuusvaatimus – seikka, josta kaikki mielellään irtisanoutuvat. Mallit ja teorat eivät ole järkeviä (*sensible*) silloin kun a) ne sisältävät oletuksia, jotka ovat arkkokemuksen vastaisia, b) ne perustuvat kyseenalaiseen kuvaukseen taloudesta ja c) niiden ennusteet eivät läpäise empiirisen testauksen vaatimuksia. Perinteisenä esimerkkinä olkoon rationaalisen edustavan agentin idea, jonka pohjalta rajoitetun optimoinnin avulla johdetaan päätelmiä makrotalouden ilmiöiden suhteen. Vaikka tämä tie on kestävä ja sen ongelmat on hyvin tiedostettu siitä halutaan pitää kiinni paremman puutteessa (esim. *Krugman*, *Varian*).

Teoksen toiset kirjoittajat hylkäävät tällaisen voimakkaan instrumentalismin ja opportunistin. Rajoitetun rationaalisuuden (*bounded rationality*) käsite, jota kokeellinen taloustiede tukee vahvasti nousee useissa artikkeleissa esiin (*Thaler*, *Schotter*, *Smith*). Toisena ratkaisuna esiintyy *institutionalismi* (*Janet Landa*, *Thrainn Eggertsson*). Tässä yhteydessä on todettava, että teoksen institutionalistit edustavat ns. uutta institutionalismia, joka hyödyntää neoklassisen

talousteorian työkaluja tutkiessaan yhteiskunnan ilmiöitä, jotka ovat perinteisesti olleet sosiologien ja juristien toimialaa. Lähempänä perinteistä institutionalismia on teoksen ainoa marxilainen (*Hodgson*), jonka mukaan modernin taloustieteen lähtökohta (yksilön optimaalinen valinta) on virheellinen talouden tutkimisessa. Taloustieteen pitäisi tutkia tuotantoa ja sen jakaantumisen ehtoja sosiaalisena prosessina, joka saa historiallisessa ajassa erilaisia institutionaalisia ilmenemismuotoja. Tony *Lawson* tukee osittain näitä näkemyksiä esittäessään, että taloustiedettä on pyrittävä tekemään *realistisen tieteen filosofian* periaatteiden mukaan. Yhteiskunnassa vallitsee osittain näkymättömiä lainalaisuuksia, rakenteita ja mekanismeja, joista voimme saada tietoa vain monipuolisen teorian avulla. Yksilön valintaan perustuvat mallit ovat riittämättömiä tähän.

Teoksen ekonometrikkojen (*Lucia Dunn* ja G.S. *Maddala*, Edward *Leamer*) ja soveltavaa ekonometriasta tutkimusta tekevän Daniel *Hamermeshin* artikkelit ovat varsin mielenkiintoisia. *Dunn* ja *Maddala* tuovat keskusteluun (luonnontieteellisen) *fenomenologian* käsitteen, jonka mukaan onnistunut tieteellinen tutkimus on vahvasti empiriaan sidottua ja teoreettiset kysymykset nousevat vaatimuksesta ymmärtää havaintoja. Tällöin ote teoreettiseen tutkimukseen on joustava ja hypoteesien ja mallien muodostaminen on empirian suhteen alisteista. Apriorisesti ei sitouduta mihinkään malliin tai teoriaan, vaan empiirinen tutkimus ja testaus valitsevat parhaan selitysmallin. *Dunnin* ja *Maddalan* mukaan luonnontiede on edennyt juuri tällä tavalla aina *Keplerin* päivistä saakka ja tämän pitäisi soveltua myös hyvin taloustieteeseen. Esimerkkinä he tuovat esille David *Hendryn* rahankysyntätutkimukset.

Ikävä kyllä tämän ohjelman läpivieminen on osoittautunut hyvin hankalaksi taloustieteessä.

Empiiriset tosiasiat ja tulokset eivät merkitse paljoa taloustieteessä. Taloustieteessä teoriat ja mallit eivät nouse empiriasta vaan ne elävät omaa elämäänsä aikakauskirjojen sivuilla, joissa loputon mallitehtailu lisää joihinkin kulloinkin muodossa oleviin malleihin joitakin uusia ulottuvuuksia. Mikäli empiiristä tutkimusta esiintyy, se on luonteeltaan useimmiten mallien seuraamusten empiiristä todentamista, ei kilpailuvien teorioiden tai mallien testaamista. Taloustieteessä teoriat ja mallit jäävät elämään, eivät empiiriset tosiasiat. Usein empiiriset ilmiöt koetaan kiusallisiksi ja hankaliksi hallita teorian muodostuksessa. Ne eivät muodosta välttämättä haastetta teoreettiselle tutkimukselle. Tilanne on siis päinvastainen verrattuna luonnontieteeseen. Osasyyllinen tähän outoon tilaan on akateemisten taloustieteilijöiden taipumus asettaa teoreettiset (ts. matemaattiset) mallit aivan liian tärkeään asemaan. Ekonometrikoille ja empirian piirissä työskenteleville tutkijoille taloudelliset teoriat ja mallit esittäytyvät usein samalla tavalla kuin maallikoille. Ne ovat »teoreettisia asioita» joilla ei ole suoraa yhteyttä käytännön elämään ja havaintoihin. Yhteyttä mallien maailman ja empirian välillä on hankalaa todentaa tai mallit perustuvat oletuksiin, joita on vaikeata empiirisesti puolustaa.

Hamermesh korostaa aineistojen laadun tärkeyttä. Jos tutkimuksen kohteena on yksilön valintaa koskeva malli, niin on syytä käyttää yksilödataa. Tämän lisäksi hän huomioi, että empiiristä työtä on aina syytä tehdä jonkin teoriakehyksen yhteydessä, sillä muutoin tuloksen tulkinta on puutteellista. Leamer käy tämän aiheen piiriin varsin syvällisesti. Hän antaa erottelun: *kysymykset (so. hypoteesit), teoria ja aineisto*. Kaikkia kolmea tarvitaan, jotta tutkimustuloksilla olisi jotain merkitystä. On syytä selkeästi rajata mikä on kysymyksenasettelu, so. mitä voidaan tutkia ja voidaanko kysy-

mykset asettaa mielekkäästi. Teoria helpottaa kysymysten jäsentämistä, ymmärtämistä ja tulosten tulkintaan. Moderni taloustieteellinen tutkimus redusoituu pelkäksi matematiikaksi, jos sekä aineistoa että taloutta koskevat kysymykset sivuutetaan. Tutkimus ilman aineistoja on Leamerin mukaan toisarvoista, koska tällöin myös kysymyksenasettelua määrää muut seikat kuin empirian asettamat (todelliset) kysymykset.

Teos sisältää kokojoukon myös arvokkaita huomioita taloudellisten mallien luonteesta (Thomas Mayer), turhasta matematiikan käytöstä taloustieteessä (Lawrance Boland) ja oppihistorian merkityksestä teorian muodostukselle (Roger Backhouse). Seuraavassa käsitellään taloustieteen sosiologiaan keskittyviä artikkeleita (David Collander, James Galbraith, Philip Klein). Nämä kirjoittajat antavat varsin lohduttoman ja opportunistisen kuvan taloustieteilijöiden yhteisöstä ja työmarkkinoista USA:ssa. Eräät huomiot pitävät paikkansa varmasti Suomenkin osalta. Ekonomistin (sekä akateemisen että ei-akateemisen) työura edistyy parhaiten jos hän keskittyy valtavirtataloustieteen muodikkaisiin teemoihin. Jos on halua ja tarvetta sanoa jotain omaperäistä ja ei-ortodoksista, on syytä odottaa niin kauan kun saavuttanut itsenäisen aseman. Collander ja Galbraith antavat joukon ohjeita akateemisen uran valinneille. Pyri tarkoin valitsemaan foorumi, jolla toimit. Ns. »hyvät lehdet ja laitokset» ja yhteistyö jonkun asemansa vakiinnuttaneen tutkijan kanssa ovat eduksi uralle. Hyvät suhteet tieteen auktoriteetteihin ovat korvaamattomia. Tutkimus on tärkeämpää kuin opetus. Klein huomioi, että monien laitosten valta- ja organisaatorakenteet muodostavat esteitä taloustieteen kehittymiselle. Instituutiot ovat konservatiivisia ja pyrkivät ylläpitämään vallitsevat toimintaperiaatteensa. Kirjoittajat toteavat, että taloustieteen uudistu-

minen on hidasta, elleivät tiedeyhteisön käytötavat ja valtarakenteet muutu.

Lopuksi eräitä huomioita teoksen nimekkäimpien kirjoittajien (Krugman, Buchanan, Varian, Wallace) artikkeleista. Krugman puoltaa ajatusta, että taloustieteelliset innovaatiot syntyvät varsin erilaisten ja yllättävien ajatusten yhdistämisestä. Taloustieteilijöiden on syytä harrastaa varsin vapaata ajatuksenkulkua ja laajaa tieteellisen kirjallisuuden lukua. Vapaa leikkely erilaisten lähtökohtien ja ideoiden kanssa on suositeltavaa (huom. Krugmanin artikkelin nimi on *How to be a Crazy Economist*). Esimerkkinä hän käyttää kehittämäänsä uutta kauppateoriaa, jonka hän näkee perinteisen kv. kaupan teorian ja teollisen organisaatioteorian onnistuneena yhdistämisenä. Krugman kuitenkin rajaa tarkasti mitä on syytä tehdä, jotta innovaatiosta tulee menestyksellinen. Tämän tulee tapahtua ainoastaan siten että neoklassisen teorian perusehtoja ei rikota ja innovaation on oltava täydennys aiempaan teoriaan. Itse asiassa Krugman kertoo tahattomasti enemmän taloustieteellisen tutkimuksen reunaehdoista tietyn paradigman sisällä kuin pluralismista, jota hän näyttää aluksi kannattavan. Metodologiselta kannalta G.C. Harcourtin artikkeli (luku 9) hänen oman tieteellisen uransa käännekohdista ja soveltavan taloustieteen tekemisestä on mielenkiintoisempi kuin Krugmannin omahyväinen artikkeli.

Buchanan huomioi, että taloustiede on kaksinkertaisessa mielessä julkinen hyödyke. Taloustiede on julkisin varoin tuotettua ja taloustieteen tehtävänä on antaa ratkaisuja jotka edistävät sosiaalista hyvinvointia. Tämän takia taloustiede ei voi olla tuotteistettua sosiaalista insinööritoimintaa, johon taloustieteilijöillä on yksinoikeus. Varianin artikkelin sanoma on kui-

tenkin varsin toisenlainen. Taloustieteilijä on ikään kuin hammaslääkäri, joka kutsutaan paikalle kun hampaistossa (taloudessa) on ongelmia. Moderni talousteoria, puutteistaan huolimatta, muodostaa riittävän perustan talouspoliittiseen analyysiin. Vain talousteorian tuntemus takaa, että analyysi on pätevää. Varian vie tieteellisen instrumentalismin varsin pitkälle: »*The important question is not whether or not a theory is true buth whether it offers a useful insight in explaining an economic phenomenon*» (sivu 234). Implisiittisesti hän kuitenkin ottaa valtavirtataloustieteen politiikka-analyysin perustaksi.

Neil Wallacen varsin ansiokas katsaus rahan roolista uusklassisessa tasapainoteoriassa ei ole täysin onnistunut valinta teokseen, sillä artikkeleissa metodologiset huomiot typistyvät formaaliksi metodiikaksi rahateorian tiimoilta. Artikkelin sisältää juuri ne »synnit», joita suurin osa kirjan muista artikkeleista pyrkii torjumaan. Ehkä tämä on teoksen toimittajien tietoinen valinta, sillä he pyrkivät saamaan kokoelmaan jokseenkin kattavan kuvan taloustieteen lähestymistapojen heterogeenisuudesta ja metodologisesta itseymmärryksestä.

Medeman ja Samuelsin teosta voidaan suositella kaikille, jotka ovat kiinnostuneita modernin taloustieteen ongelmista ja uusista tuulista. Mitään lopullisia vastauksia teos ei anna, mutta joka tapauksessa se osoittaa, että monet taloustieteilijät suhtautuvat vakavasti tieteensä metodologisiin ongelmiin ja pyrkivät hakemaan niihin ratkaisuja. Yhtä tietä totuuteen tai järkeviin malleihin ei varmaankaan ole olemassa. Teos osoittaa, että yllättävän monia ratkaisuehdotuksia löytyy taloustieteen tiedon tason nostamiseksi.